

DATE NOI DESPRE TEZAURUL ROMAN REPUBLICAN DE LA BONEȘTI

de BUCUR MITREA și GHEORGHE UNTARU

Că descoperirile monetare, fie sub formă de tezaure, fie sub formă de descoperiri izolate constituie un valoros document pentru istoria mai veche sau mai nouă a patriei noastre este un fapt și cunoscut și admis de toată lumea.

Pornind adesea de la alte izvoare, de regulă literare sau epigrafice, cercetătorii din domeniul istoriei noastre vechi au făcut apel — nu o dată — și la documentele monetare. Ele sînt solicitate să întărească opinii pe care le sugerează izvoarele literare, iar alte ori sînt folosite doar tezaurele monetare pentru a preciza noi evenimente de natură istorică, pe care textele, izvoarele literare existente, n-au apucat să le înregistreze.

Pentru ca un astfel de izvor să poată fi folosit în mod eficient, este necesar ca cercetătorul de specialitate să facă tot efortul ca asemenea documente, cum sînt tezaurele monetare, să fie editate cu toată acribia, subliniind și consemnînd atît părțile pozitive, cît și lipsurile sau, pe alocuri, îndoilele și nelămuririle rămase. Numai așa, această impozantă masă documentară va putea fi utilizată cu un real folos de către toți cercetătorii.

Concluzia care se desprinde din cele expuse mai sus este că tezaurele monetare trebuie mai întîi editate critic, după cerințele și nivelul actual al cercetării numismatice. Numai în acest mod istoricul, economistul, sociologul, numismatul și mulți alții, vor putea face apel la ele cu folos în cercetările lor.

Este de controlat și precizat totul, de la localitate și punctul de aflare, pînă la numărul și soarta ce au avut-o monedele. Orice amănunt interesează, poate fi de folos, poate sluji la interpretarea complexului monetar. Direct sau indirect, el poate duce la precizarea unui aspect sau altul: istoric, numismatic, social, militar sau de altă natură.

O primă informație în legătură cu descoperirea acestui tezaur a fost publicată în anul 1957 și o datorăm unor forțe locale¹. Se pare

1 G. Constantinescu și H. Boos, **SCN**, 1, 1957, p. 469, 1.

că unele din datele consemnate în nota menționată sînt puse sub semnul îndoielii², altele au nevoie de rectificare³ și în sfîrșit, sînt de adus și unele completări, pe care o cercetare mai adîncită ni le-a pus la îndemînă.

Tezaurul monetar a fost descoperit pe teritoriul localității Bonțești, în apropiere de punctul numit „Casa Pădurii“, de către tînărul locuitor Ioan Gh. Calotă. Data la care s-a efectuat această descoperire ar fi după Gh. Untaru anul 1952. Depozitul monetar a fost aflat, după cum a putut fi stabilit prin cercetări la fața locului, într-o întinsă așezare geto-dacică. Din monedele ce au ieșit la iveală, un număr de 36 au fost recuperate pentru muzeul județean din Focșani. Lor li s-a adăugat mai tîrziu un alt denar⁴ (numărul 9 din Catalogul monedelor). După investigații ulterioare, s-a putut preciza că o bună parte din monedele ce făceau parte din tezaur, în număr de vreo 50, au ajuns în mîinile unui localnic, pe nume Muscalu, de la depozitul de vinuri din Bonțești. Soarta acestui lot a rămas necunoscută. Se pare însă că nu este de loc exclus, ca un fragment de tezaur, publicat recent ca provenind de la Odobești, împrejurimi⁵ să facă parte din această descoperire. Sînt de reținut aici cel puțin trei indici care ne îndeamnă să vedem ca posibilă și chiar probabilă o asemenea apropiere. Mai întîi distanța foarte mică între cele două localități, circa 10 km. În al doilea rînd

2 Avem în vedere anul descoperirii, care după cei doi autori ar fi 1954, pe cînd după cercetările întreprinse la fața locului de către Gh. Untaru, este vorba de anul 1952.

3 Se cere amendată și rectificată, cel puțin în stadiul actual al cercetărilor, afirmația autorilor că cei 36 denari ajunși la Muzeul din Focșani ar fi „din timpul republicii și începutul imperiului“. După cum se poate constata din inventarul tezaurului, care se încheie cu un denar din anul 62, este vorba numai de denari romani republicani și nu de cei de la începutul imperiului.

4 În ianuarie 1956, prof. Gh. Untaru a prezentat la Cabinetul numismatic al institutului de arheologie acest denar. După examinare, moneda i-a fost restituită.

Tezaurul de la Bonțești nu a fost pomenit de Iudita Winkler în lucrarea *Schatzfunde römischer Silbermünzen in Dakien bis zum Beginn der Dakerkriege, Jahrbuch für Numismatik und Geldgeschichte*, 17, 1967. În schimb el este menționat de către Maria Chițescu, *Carpica*, 4, 1971, p. 161 și nota 12.

5 Maria Chițescu, *SCN*, 6, 1975, p. 210—212, cu subtitlul, Tezaurul de la Odobești (sau împrejurimi, Jud. Vrancea). Acest lot monetar, care a fost oferit spre achiziționare Institutului de arheologie, a ajuns în cele din urmă la Cabinetul numismatic al Bibliotecii Academiei R.S.R., fiind achiziționat de la Simion Pivniceru din București. El este înregistrat în Reg. Inv. respectiv sub nr. I/133/3 VI, 1968 și a fost publicat de către Octavian Iliescu, în *Caiet selectiv* 39—40, 1972, p. 18—26, nr. 37—58. Pe baza informațiilor date de către vînzător, că ar proveni de la Mera-Arva, Iliescu îl publică ca atare. Informația va fi preluată de primul dintre semnatorii acestui articol și a fost publicată și în *Dacia*, N. S., 17, 1973, p. 408—409, 35, trimițînd la publicația lui O. Iliescu. Indicația topografică dată de vînzător lui O. Iliescu merită să fie verificată pe teren. Se pare că aceste două informații i-au rămas necunoscute autoarei de la *SCN*, 6, 1975, p. 210—212. În schimb știrea cu Odobești (împrejurimi), notată de M. Chițescu, a fost preluată și de B. Mitrea, *Dacia*, N.S., 17, 1973, p. 409, 36. Este vorba de una și aceeași descoperire. Preciziuni topografice și data descoperirii rămîn să fie aduse de cercetările locale. Cu această ocazie facem și cuvenita rectificare.

sînt legăturile directe de servicii între cele două localități pe linia depozitelor de vinuri. Iar în al treilea rînd, oferta ce s-a făcut cu acest fragment de tezaur este ulterioară datei în care s-a descoperit tezaurul de la Bonești. O continuare a cercetărilor pe plan local, folosind sugestiile menționate mai sus, ar putea aduce noi și utile precizuni.

Fragmentul de tezaur pe care-l avem la dispoziție și care, cel puțin deocamdată, este singurul pe care ne putem sprijini, nu ne îngăduie prea multe comentarii. Totuși unele observații pe marginea lui se pot face.

Nominalul este format din 36 denari și o imitație⁶. Aceasta din urmă pare a fi avut ca model un denar emis în secolul al II-lea î.e.n.

Titlul argintului a fost precizat de către specialiștii Băncii Naționale și găsit de 750%⁷. Procedul tehnic prin care s-a făcut titrarea a fost piatra de *touché*. Înainte de a discuta și trage concluziile pe care o asemenea constatare o impune, socotim necesar să se continue analizele cu ajutorul unor metode moderne de laborator.

Conservarea monedelor este în general satisfăcătoare. În ceea ce privește gradul de tocire a lor prin circulație, observăm că ea se manifestă atît la cele emise în secolul al II-lea, cît și la unele bătute în secolul I î.e.n. Adăugăm faptul, care reiese din cercetarea lor, că unele exemplare din cea de a doua categorie, se datează în anii 82 și 79. Să vedem în aceasta o indicație a îngropării tîrzii a întregului tezaur, așa cum ar sugera suplimentul publicat ca provenind din împrejurimile Odobeștilor? Aproximarea este tentantă și are șanse de realizare, dar, așa cum am arătat mai sus, înainte de a formula o poziție fermă, mai este nevoie de unele cercetări suplimentare. Între acestea notez și titrarea denarilor din acest „fragment” de tezaur. Dacă se va constata că titlul argintului este același de 750%, atunci vom avea un argument obiectiv să întregim tezaurul. Deocamdată ne oprim aici.

Studiul greutateii denarilor din tezaurul nostru am socotit că se poate face mai ușor și mai convingător, cu ajutorul unei diagrame sensibile, în care ponderea este urmărită din 5 în 5 centigrame (Fig. 1). Și constatările sînt relevante: masa principală de monede are greutatea cuprinsă între 3,70 și 3,85 g. Vîrfurile curbei fiind aproximativ în jurul lui 3,75 g. Exemplarele cu o greutate mai mică, constatate în cîmpul din stînga, cît și cele cu o greutate mai mare, din cîmpul din dreapta, al diagramei, trebuie interpretate ca dispersiuni sporadice ce se anulează reciproc.

Pe aceeași diagramă am încercat să urmărim separat evoluția ponderii denarilor din secolul al II-lea, de cea a monedelor din secolul I î.e.n. Lor le-a urmat o sinteză a greutateii generale, fără să ținem seama de repartizarea lor cronologică.

Și constatările ni se par interesante: curba care urmărește ponderea denarilor din secolul al II-lea, deci după aproape un secol de circulație, situează masa principală a denarilor între 3,66 și 3,90 g, cu

6 Cf. Maria Chișescu, Mem. Antiq., 3, 1971, p. 249, 147.

7 Cf. Maria Chișescu, loc. cit.

unele dispersiuni, în plus sau în minus. Curba care urmărește evoluția greutății denarilor din prima jumătate a secolului I î.e.n. apare, în general, între aceiași parametri. Ne-am fi așteptat ca monedele din secolul al II-lea, datorită circulației să fi pierdut o parte din greutatea lor legală, care era în jurul lui 3,90 g. Faptul că o asemenea constatare obiectivă nu e posibilă, ne îndeamnă la reflecție. Și ipotezele care se pot face sînt nu mai multe. Ne vom limita doar la două, cu titlu de exemplu. Una ar fi că exemplarele mai vechi ar fi fost tezaurizate și n-au circulat un timp mai îndelungat. Soliditatea acestei ipoteze este zdruncinată de constatarea că măcar o parte din ele prezintă urme de tocare, notate de noi mai sus. Să fie vorba de emisiuni locale „monede dacice de tip roman republican” cum au fost denumite de către unul din autori? O asemenea concluzie nu este exclusă, dar ea are nevoie de o mai temeinică fundamentare.

Pe doi denari au fost semnalate incizii: una liniară (nr. 1 din descriere) și alta, semicirculară (nr. 24). Reținem caracterul superficial, puțin adîncit al inciziilor.

În catalogul monedelor au fost notate și unele variante, care nu se găsesc înregistrate în lucrarea lui Grueber, pe care noi am folosit-o.

Cronologic, 16 monede se datează în secolul al II-lea î.e.n., ceea ce reprezintă 43,24%, iar 20 în cursul secolului I, corespunzător la 54,05%, pe cînd imitația, 1 exemplar, formează 2,70% din totalul monedelor.

Cea mai recentă monedă din tezaur este un denar emis de Paullus Lepidus și care se datează, potrivit cronologiei lui M. H. Crawford, cu care noi lucrăm, în anul 62 î.e.n. Dat fiind faptul că avem de a face doar cu o parte din monedele descoperite, și care pare a fi mai puțin de jumătate, socotim că nu este cazul să angajăm discuții în legătură cu data și cauzele care au dus la îngroparea lui.

Totuși, tezaurul monetar de la Bonțești se încadrează în grupa de tezaure romane republicane și de la începutul imperiului, care atestă contactul daco-geților din Moldova cu romanismul încă din aceste îndepărtate vremi.

INVENTARUL MONEDELOR DIN TEZAUR

1. *Fără nume de magistrat*

Capul Romei cu cască înaripată spre dr. În cîmp dr., o incizie liniară. Dublă frapare.

Rv. ROMA, în exergă. Dioscurii călări șarjază spre dr. Sub picioarele cailor, o proră de corabie.

AR 3,44 g ; 19,50 mm. Moneda tocită.

Grueber, Roma, 448, anii 217—197. Sydenham, 244, Roma (?), anii 167—155. Crawford, 114/1, Roma, anii 206—195.

2. *Purpureo*

AR 3,39 g ; 18,35 mm.

Grueber, Italia, 420, anii 172—151. Sydenham, 424, monetărie nesigură, anii 135—134. Crawford, 187/1, Roma, anii 169—158.

3. *P. Sulla*
AR 3,65 g ; 18,60 mm.
Grueber, Roma, 828, anii 172—151. Sydenham, 386, Roma, anii 145—138. Crawford, 205/1, Roma, anul 151.
4. *Spurius Afranius*
AR 3,73 g ; 18,50 mm.
Grueber, Roma, 670, anii 172—151. Sydenham, 388, Roma, anii 145—138. Crawford, 206/1, Roma, anul 150.
5. *Cn. Lucretius Trio*
AR 3,71 g ; 18 mm.
Grueber, Roma, 929, anii 150—125. Sydenham, 450, Roma, anii 133—126. Crawford 237/1, Roma, anul 136.
6. *M. Marcius*
AR 3,75 g ; 20,50 mm.
Grueber, Roma, 1008, anii 124—103. Sydenham, 500, Roma, anii 119—110. Crawford, 245/1, Roma, anul 134.
7. *M. Aburius Geminus*
AR 3,76 g ; 19,70 mm.
Grueber, Roma, 995, anii 124—103. Sydenham, 487, Roma, anul circa 120. Crawford, 250/1, Roma, anul 132.
8. *Q. Caecilius Metellus*
AR 3,71 g ; 19,70 mm.
Grueber, Roma, 1053, anii 124—103. Sydenham, 509, Roma, anii 119—110. Crawford, 256/1, Roma, anul 130.
9. *T. Cloulius*
AR 3,75 g ; 21 mm. Conservarea multumitoare, moneda tocită. Grueber, Roma, 1079, anul 101. Sydenham, 586, Roma, anii 100—97. Crawford, 260/1, Roma, anul 128.
10. *M. Calidius, Q. Caecilius Metellus, Cn. Foulvius*
AR 3,76 g ; 19 mm.
Grueber, Italia, 474, anii 124—103. Sydenham, 539, nordul Italiei, anii 109—100 Crawford, 284/ia, Roma, anul 117 sau 116.
11. *Cn. Domitius Ahenobarbus*
AR 3,68 g ; 20 mm. Tocită.
Grueber, Italia, 490, anii 124—103. Sydenham, 535, nordul Italiei, anii 109—100. Crawford, 285/1, Roma, anul 116 sau 115.
12. *Appius Claudius, T. Mallius*
AR 3,87 g ; 17 mm.
Grueber, Roma, 1290, anul 91. Sydenham, 570, Roma, anul 106. Crawford, 299/ia, Roma, anul 111 sau 110.
13. *Același*
AR 3,73 g ; 17,40 mm. Tocită.
Grueber, etc., ca mai sus.
14. *L. Saturninus*
AR 3,6 g ; 19,30 mm. Pe rv., sus, litera C.
Grueber, Roma, 1497, anul 90. Sydenham, 578, Roma, anii 100-91. Crawford, 317/3a, Roma, anul 104.

15. *M. Lucilius Rufus*
AR 3,80 g ; 21,50 mm.
Grueber, Roma, 1613, anul 90. Sydenham, 599, Italia nordică ?, anii 100-95. Crawford, 324/1, Roma, anul 101.
16. *Același magistrat*
AR 3,11 g ; 18,30 mm. Tocită.
Grueber, etc., ca mai sus.
17. *C. Allius Bala*.
AR 3,83 g ; 17,20 mm. Tocită.
Grueber, 1742, tip gen. Anul 89. Sydenham, 595, Roma, anul 93.
Crawford, 336/1 b, Roma, anul 92.
18. *L. Calpurnius Piso Frugi*
AR 3,89 g ; 18 mm. Tocită. Pe av., un simbol nedistinct ; pe rv., jos, cifra CXXVII.
Grueber, Roma, 1972 variantă de integrat după acest număr. Anul 88. Sydenham, 650, tip gen., Italia, anii 90—89. Crawford, 340/1, Roma, anul 90.
19. *C. Vibius C. f. Pansa*
AR 3,92 g ; 19 mm.
Grueber, Roma, 2244, anul 87. Sydenham, 684, Italia, anii 89—88.
Crawford, 342/5b, Roma, anul 90.
20. *Același magistrat*
AR 3,75 g ; 19 mm. Pe av., sub bărbie, litera P.
Grueber, Roma, 2283, variantă, avînd sub bărbie litera P. Anul 87.
Sydenham, 684 b, Italia, anii 89—88. Crawford, 342/5b, Roma, anul 90.
21. *Fără nume de magistrat*
AR 3,72 g ; 20,40 mm.
Grueber, 2622, anul 84. Sydenham, 723, Roma, anii 85—84. Crawford, 350A/2, Roma, anul 86.
22. *Ca mai sus*
AR 3,75 g ; 19,60 mm.
Grueber, etc., ca mai sus.
23. *L. Iulius Bursio*
AR 3,52 g ; 19,70 mm. Tocită. Pe rv., sus, sigla KA.
Grueber, Roma, 2579, anul 85. Sydenham, 728c, Italia, anul 84. Crawford, 352/1a, Roma, anul 85.
24. *Același magistrat*
AR 3,63 g ; 21,60 mm. Pe av., o incizie semicirculară ușor adîncită. Pe rv., sub oai, sigla MV.
Grueber, Roma, 2583, variantă, sigla MV, anul 85. Sydenham, 728 f, Italia, anul 84. Crawford, 352/1a, Roma, anul 85.
25. *Man. Fonteius*
AR 3,96 g ; 20,25 mm.
Grueber, Roma, 2478, anul 85. Sydenham, 724 a, Italia, anul 84.
Crawford, 353/1c, Roma, anul 85.
26. *C. Licinius Macer*
AR 3,53 g ; 20,70 mm.

- Graueber, Roma, 2467, anul 85. Sydenham, 732, Italia, anul 83.
Crawford, 354/1, Roma, anul 84.
27. *C. Norbanus*
AR 4,23 g ; 18,80 mm. Pe av., sus, cifra XXXI.
Grueber, Roma, 2770, anul 82. Sydenham, 739, Roma, anul 80. Crawford, 357/1b, Roma, anul 83.
28. *P. Crepusius*
AR 3,78 g ; 17,30 mm. Tocită. Pe rv., cifra CLXXV.
Grueber, Roma, 2664, tip gen., anul 83. Sydenham, 738, Roma, anii 82—81. Crawford, 361/1a, Roma, anul 82.
29. *C. Annius Luscus, L. Fabius Hispaniensis*
AR 3,83 g ; 20,50 mm.
Grueber, Spania, 1, anii 82—80. Sydenham, 748, Spania, anii 81—80. Crawford, 366/1a, Italia nordică și Spania, anii 82—81.
30. *Q. Caecilius Metallus Pius*
AR 3,76 g ; 19 mm.
Grueber, Spania, 47, anii 79—77. Sydenham, 751, Spania, anul 77. Crawford, 374/2, Italia nordică, anul 81.
31. *L. Procilius*
AR 3,84 g ; 17 mm. Tocită.
Grueber, Roma, 3147, anul 79. Sydenham, 771, Roma, anii 78—77. Crawford, 379/1, Roma, anul 80.
32. *C. Naevius Balbus*
AR muchia dințată. 3,69 g ; 18,70 mm. Pe rv., sus, cifra CCXIII.
Grueber, Roma, 2975, anul 81, Sydenham, 769b, Italia, anii 78—77. Crawford, 382/1b, Roma, anul 79.
33. *Același magistrat.*
AR muchia dințată. 3,45 g ; 18,50 mm. Tocită. Pe rv., CLXXVII.
Grueber, etc., ca mai sus.
34. *L. Papius*
AR muchia dințată. 3,87 g ; 19 mm.
Grueber, Roma, 2977, tip gen., anul 80. Sydenham, 773, Italia, anii 78—77. Crawford, 384/1, Roma, anul 79.
35. *C. Hosidius Geta*
AR muchia dințată. 3,62 g ; 17,60 mm.
Grueber, Roma, 3386, anul 71. Sydenham, 904, Italia, anul 60. Crawford, 407/1, Roma, anul 68.
36. *Paullus Lepidus*
AR 3,73 g ; 18,50 mm.
Grueber, Roma, 3373, anul 71. Sydenham, 926, Roma, anul 55. Crawford, 415/1, Roma, anul 62.
37. *Imitație*
Capul Romei cu cască înaripată spre dr. Sub barbă, X.
Rv. Legenda ilisibilă. Zeitate înarmată galopează în quadrigă spre dr.
AR 4,62 g ; 20,50 mm.

NOUVELLES DONNÉES SUR LE TRÉSOR ROMAIN RÉPUBLICAIN
DE BONTEȘTI*R é s u m é*

Le trésor a été découvert probablement en 1952 dans un sité gëto-dace. On a pu récupérer 37 deniers. Approximativement autres 50 exemplaires ont été perdus, sans être examinés.

Le plus recent denier récupéré a été frappé par Paullus Lepidus, qui, d'après la chronologie de M. H. Crawford, date le l'an 62 av. n. è.

Le poids des deniers, comme il resulte de notre fig. 1, montre un mode de 3,61 à 3,90 g. Les autres representent des dispersions.

Du point de vue chronologique 16 deniers datent du II-er siècle (43,24%) et 20 exemplaires de la première moitié du I-er siècle av. n.è.

Le trésor est un important document numismatique qui confirme le contact économique entre les gëto-daces de la Moldavie et le Rome républicaine du I-er siècle av. n.è.

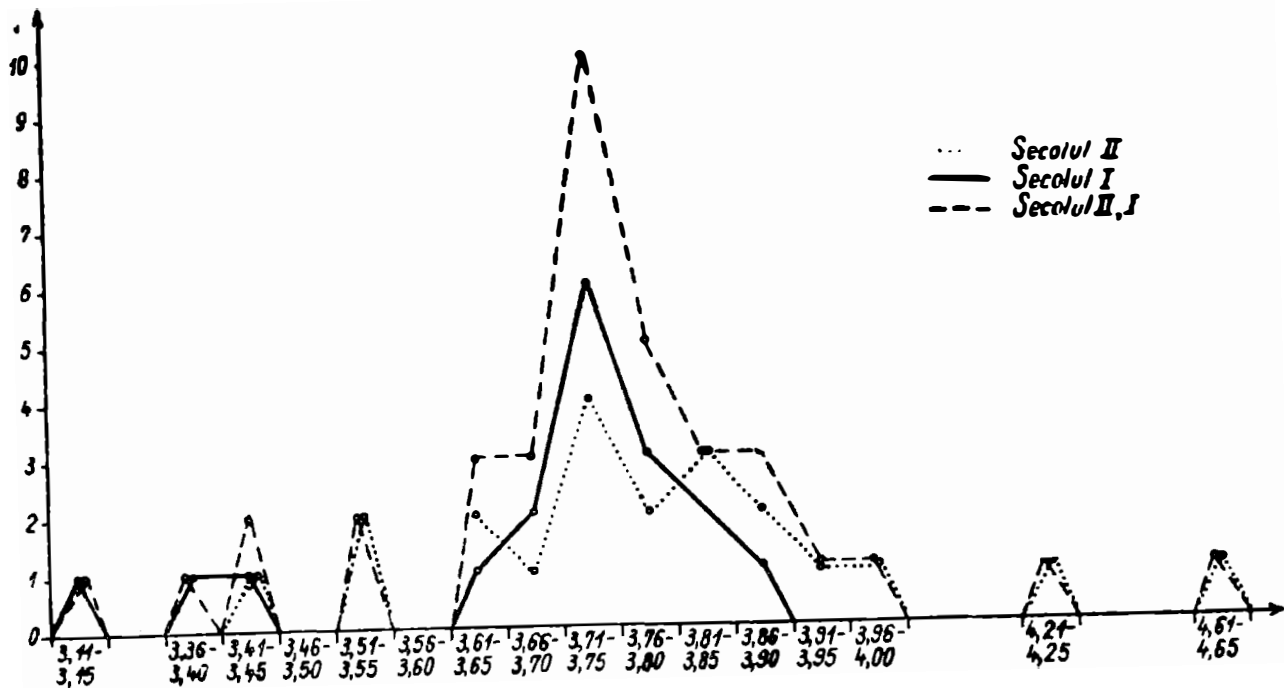

Fig. 1. — Diagrama cu frecvența denarilor la Bontesti.